

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

İNGİLİZ YÖNETİMİNDE KIBRIS TÜRKLERİ VE ATATÜRK DEVRİMLERİNE BAKIŞLARI IN THE ENGLISH ADMINISTRATION THE CYPRIOT TURKS AND VIEWS OVER THE REFORMS OF ATATÜRK

Fahriye EMGİLİ*

Öz

Anadolu'da cereyan eden Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra imzalanan Lozan Antlaşması ile İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hâkimiyeti Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Bu çalışmanın birinci amacı, Lozan Antlaşması ile İngiliz hâkimiyetine bırakılan Kıbrıs Adası'ndaki Türkler'in yaşadıkları siyasî ve sosyal sıkıntıları ortaya koymaktır. Diğer amaç ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile uygulamaya başlanan batılılaşma devrimlerinin Kıbrıs Türk toplumuna yansımaları ve İngiliz yönetiminin bu konudaki tutumunu da incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İngiliz Yönetimi, Atatürk Devrimleri, Türkiye, Kıbrıs Türkleri.

Abstract

The Treaty of Lausanne was signed after the Turkish-Geerk War in Anatolia. By the virtue of that treaty, Cyprus was relinquished by Turkey to the United Kingdom. The first purpose of this study is, to study the difficulties encountered during the British rule by the the Turkish society which lived there. The other purpose is, to study the effect of the social revolution occurring in Turkey upon the establishment of the republic.

Keywords: Cyprus, British Republic, Atatürk Revolutions, Turkish, Turkish Cypriots.

GİRİŞ

İngiltere'nin Kıbrıs'a 1878 yılında geçici olarak yerleşmesi ve 1915 yılında Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamasıyla birlikte, Ada'da yaşayan Türkler ve Rumlar açısından yeni bir dönem başlamıştır. Belirtilmesi gereken önemli husus, 1923 Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin Kıbrıs Adası ve Kıbrıs Türkleri ile olan hukuki bağları ortadan kalkmıştır. Böylece, Kıbrıs Adası fiilen ve hukukî olarak İngiliz yönetimine girmiştir. İşbu antlaşma ile Kıbrıs'ın resmen İngiltere'ye ait olduğu Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

Ardından, Yunanistan'ın Büyük Yunanistan ideali çerçevesinde, Enosis rüyasını gerçekleştirme ve Kıbrıs Ada'sını Yunanistan'a bağlama çabaları, İngiliz idaresi döneminde Kıbrıs Rumlarının ana hedefi olmuştur. Kıbrıs Türkü bir yandan Rumların Enosis çabalarına karşı tepkisini ortaya koyarken, diğer yandan da İngiliz yönetiminin siyasî, dinî ve sosyal kısıtlamalarına Atatürk Devrimlerine sarılarak karşı koymaya çalışmıştır.

Bu çalışma, işte bu dönemde, Kıbrıs Türk toplumunun siyasî, iktisadî ve sosyal sorunlarını ortaya koymakla birlikte, Kıbrıs Türkü'nün Türk Devrimine olan bakışını ele almayı hedeflenmiştir. Yine bu çalışma ile Kıbrıs Türk toplumsal örgütlenmesi ve kurumları karşısında İngiliz yönetiminin tutumu irdelenecektir.

1.İngiliz İdaresine Geçişte Kıbrıs Türkleri

Osmanlı Devleti 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilgiye uğrayınca, büyük toprak kayıplarına sebep olan Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'ne ağır yükümlülükler yükleyen 3 Mart 1878 tarihli bu antlaşmayla Rusya'nın, Bulgaristan'ı etki altına alarak tam bir Akdeniz devleti haline gelmesi İngiltere'yi korkutmuştur. Zira bu antlaşmayla Rusya'nın elde ettiği askerî ve siyasî güç, İngiltere'nin Ortadoğu'daki emellerini tehdit etmekteydi. Bu gelişme İngiltere için kabul edilemez bir durumdu. Bu sebeple, 19. yüzyılın başlarından itibaren Mısır ve Doğu Akdeniz'le yakından ilgilenmeye başlayan ve Kıbrıs üzerinde de çıkar hesapları olan İngiltere'nin bu antlaşmayı kabul etmesi beklenemezdi (Tamçelik,1997: 6).

Nitekim, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da imzalanan "Kıbrıs Anlaşması" ile Ada'nın yönetimi; yıllık "92 bin altın" kira karşılığı İngilizlere devredilmiştir. Ancak, Osmanlı

* Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Elmek: femgili@gmail.com

Devleti'nin Ada üzerindeki mülkiyet hakkı sürmekteydi. 1 Temmuz 1878'de yapılan bir ek anlaşmayla, Rusya'nın işgal ettiği Batum ve Ardahan'dan çekilmesi durumunda, İngiltere'nin de Kıbrıs'ı Osmanlı'ya geri vereceği kayıt altına alınmıştır. Böylece Ada'daki üç yüz yıllık Osmanlı idaresi sona ermiştir. Ada'nın mülkiyeti Osmanlı Devleti'nde olmak koşuluyla, yönetimi geçici olarak İngiltere'ye verilmişse de, bu kâğıt üzerinde kalır ve sonuçta İngiltere şartlı olarak girmiş olduğu Ada'yı 29 Ekim 1914'de tek taraflı olarak ilhak etmiştir (Gazioğlu, 1998:127-128; Kızılyürek, 2001: 31, 37).

Türkiye'nin, Lozan Konferansı'na kadar olan süreçte tek taraflı olarak bu statüyü tanımamasına karşılık, İngilizler Ada halkının tabiiyet durumunu tayin eden bir bildiri yayımlamışlardır. Bu bildiriye göre, Ada'da yaşayan Rumlarla birlikte Kıbrıs Türk halkı da birer İngiliz vatandaşı durumuna geliyordu. İngiltere bununla da kalmıyor Ada'da bulunan Türkiye doğumlu olan Türklerin de bir yıl içinde Adayı terk etmelerini, aksi halde onların da zorla İngiliz vatandaşı yapılacağını duyurmuştur (İsmail, 1985: 15).

Türkiye, Lozan Konferansı'nda Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu kabul ettiğinden bu konu tartışılmadan karara bağlanmıştır. Türkiye, Lozan Konferansında kabul edilen birisi genel, ikincisi de özellikle Kıbrıs'a ait üç maddeyle Kıbrıs ile olan ilişkisini koparmıştır. Bu maddeler ise; genel hususlar içeren 16. Madde ile tespit edilmiş; Türkiye, hudutları haricindeki bütün adalar ve araziler üzerindeki hükümler haklarından vazgeçmiştir.

Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ve Kıbrıs Türk halkı ile ilgili geleceğini belirleyen hükümleri 20. ve 21. Maddelerde yer almaktadır:

"Madde 20: Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhaki tanıdığını beyan eder.

Madde 21: 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş olan Türk uyrukları, yerel yasanın belirttiği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlanarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

İşbu antlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunup da yerel yasanın belirttiği koşullara uyularak yapılan istem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş ya da edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğuna edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğuna tanınmayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır." (Soysal, 200: 99-100)

Bu maddeler, Müslüman Ada sakinlerinin haklarını garantiye alacak herhangi bir unsur içermemekle birlikte, ileride Türkiye'nin hak iddia edebileceği nüfus sayısında zamanla azalmaya sebep olacak hususları da içermiştir.

Bu durum, o güne kadar, Ada'nın, meşru sahibi olan Osmanlı Devleti'ne iade edileceğini düşünen Türk halkında hayal kırıklığına sebep olmuştur. Kıbrıs Türk halkı, bir yandan Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasını ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasını sevinçle karşılarken (*Hakikat*, 6 Teşrin-i Evvel 1923),¹ diğer yandan da Ada'nın Misak-ı Milli dışında kalmasından dolayı hayal kırıklığı içindeydi. Ancak, Kıbrıs ile Anadolu arasındaki dinî ve millî bağların kopmayacağını da ummaktaydılar. Meselâ, Lozan Antlaşması'nın Müslüman Türk halk üzerindeki tesirini Kıbrıs Türk basınında yer alan "Sulh ve Biz" başlıklı bir haberden şu şekilde öğrenmek mümkündür

"Bizi esaretten kurtarmak için canlarını esirgememiş dindaş ve kardeşlerimiz her türlü ihtimali hesaba katarken Kıbrıs Müslümanlarını da hesaba dâhil ettiklerini biliyoruz. Ancak umduklarımız çıkmadı ve kurtuluş gününü göremedik. Bizim derdimize çare bulunamadı. Ancak elde ettiğimiz zaferlerden dolayı iftihar etmemek mümkün değil. Milletimizin meydana getirdiği bağımsız hükümet çok önemlidir. Lozan'da yapılan antlaşma hükümetimize doğrudan ulaşabilmek için önümüzdeki engelleri kaldırmamışsa da anavatanla aramızdaki istibdat zincirlerini koparabilmek için önemli bir durumdur. Milletimizin bu zaferi bize de buradaki dertlerimizin tedavisi için çalışmaya başlamaya imkânı verdi. Kıbrıs ile Anadolu arasındaki din ve millet bağları koparılamaz. Bu bağlarımızı daha da kuvvetlendirmeliyiz." (*Hakikat*, 6 Teşrin-i Evvel 1923).

1.1.İngiliz İdaresinde Kıbrıs Türkü

Kıbrıs Türklerinin, İngiliz yönetiminde, 1923 sonrası durumu iki ayrı açıdan incelenebilir. Bunlardan ilki, Kıbrıs Türklerinin Lozan Barış Antlaşması'yla netlik kazanan hukukî statüleri ile Türk nüfusun İngiliz

¹ Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması Kıbrıs'ta büyük sevinçle karşılandı. Antlaşmanın imzalandığını bildiren telgrafın ardından, başta Lakarna ve Mağusa olmak üzere Ada'nın çeşitli yerlerinde kutlamalar yapılmıştı.

idaresi altında karşı karşıya kaldığı siyasî, dinî, sosyal sıkıntılar ve diğeri de Osmanlı Devleti'nin yerini alan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik tutumlardan kaynaklanan iç dinamiğe ilişkin hususlardır.

Lozan sonrası Türkler, azınlık statüsünde, yabancı bir idareye devredilmiş olmaktan dolayı teşkilatsız kalmıştı. Ada'da yaşayan Rumların ise teşkilatlanmış bir cemaatleri ve iktisadî güçleri mevcuttu. Türkler ise İngiliz siyasî otoritesi altındaydılar. İşte Türk ileri gelenlerinin bir kısmı, İngiliz kültürü yörüngesinde kalmak suretiyle sulh ve istikrarı aramayı tercih etmiş, bir diğer kesim de Türkiye'deki Atatürk devrimlerini benimseyip bu devrimlerin Kıbrıs'taki topluma da uygulanmasını isteyen ve bu yöndeki isteklerine olanak sağlamayan İngiliz sömürge idaresinden devamlı şikâyetle bulunan gruptur (Ateşin, 1996: 185).

Kıbrıs Türklerinin Ada'daki durumunu arşiv belgelerinin yanı sıra basına yansıyan haberlere dayanarak da yorumlamak mümkündür. Kıbrıs Türk halkının nabzını tutan Kıbrıs Türk basınında; Ada'nın ve Türklerin değişen hukukî statüsü, Türk-Müslüman cemaatin sıkıntıları, İngiltere'nin Ada'da Rum ve Ermeni cemaatine gösterdiği yakınlık yer almıştır. Söz gazetesi, "Sihirli Düğüm" başlıklı yazıyla, Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralama durumundan bahisle, Türk cemaatinin Ada'da gündend güne kötüleşen durumuna işaret etmiştir:

"Büyük Britanya ile Bab-ı Âli arasında yapılan "Kıbrıs ahitnamesi" Ada'da sihir etkisi yaparak Kıbrıs Türk Cemaatini gündend güne zayıflatmış ve harabeye sevk etmiştir. "Sihirli düğüm" olarak nitelendirilen bu durum gün geçtikçe kuvvetleniyor, pekleşiyor ve Kıbrıs Türkü'nü boğacak bir hal ortaya çıkarıyor. Kıbrıs Rum Cemaati millî duygularının tesiriyle bu kör düğümü hafiflettiler. Rum mütefekkirleri ve siyasileri kendi cemaatlerinin hukuku için giriştikleri uzun mücadeleden sonra hükümeti kendi görüşlerine yakınlaştırmayı başardılar. Hükümet yerlilerden önemli görevlere memur olarak atamaya başlarken Rum Cemaatini daima başta bulundurmüş, Ermeni ve Maronitleri düşünmüş ama hiçbir suretle Kıbrıs Türklerini hatırlamak istememiştir. Türkler sihirli düğümün arasına kısılp boğulmaya layıkmiş gibi bu senelerce devam etti. İngiliz idaresi döneminde Türk halkı ve temsilcileri hükümete baş eğerek sadakat gösterdiler..." (Söz, 20 Şubat 1926).

Özellikle, memur atamalarında Türklerle büyük haksızlık yapıldığı belirtilerek, İngiliz yönetiminin Rum ve Ermenilere gösterdiği ayrıcalık üzerinde durulmuş ve Kavanin azasından bu hareketi protesto ve cemaatin hukukunu müdafaa etmesi istenmiştir:

"...Türkler, önemli görevlere yerli memur atanmasına başlanmışken bunun muhtariyet idaresine doğru gittiğini söyleyerek Yunan idaresine ulaşacak bu durumun kendileri için ne derece tehlikeli olacağını belirttiler. Ancak bunlar dikkate alınmadı. Rumlardan iki kumandan, savcı muavini yapılmış, Maronitler'den bir kumandan ve posta müdür muavini tayin edilmesine rağmen Türklerden kimse hükümette yüksek görevlere atanmadı. Hükümetin de bildiği gibi, vilâyet tercümanlığı Türklerle özgü bir görevdir. Bu görev hep Türklerle verilmişti. Türkler dilekçe ve kanunları tercüme etmekle mükelleftiler. Ermeni Türkçesi anlaşılmaz bir halde olup, yapılan tercümelemlerin anlaşılması İngilizce ve Rumca'dan daha zordur. Bu şikâyetlere rağmen vilâyet tercüman muavinliğine yine bir Ermeni atandı. Bu, Türk hukuk ve mevcudiyetine ağır bir darbedir. Türk memurları görevlerini ciddi olarak yerine getirdiklerine göre Ermeni tayininin nedeni nedir? Eğer sihirli düğümün tesiri ise beter olsun... Rumlar için aynı durum olsaydı onlar buna izin veriyirdi? Onlar için kabul edilmeyen şey niçin bize uygulanıyor? Aynı durum mahkeme kayıt memurları için de geçerlidir. Ermenilerden biri bu göreve atanıyor. Ermenilerin Türkler adına hareket etmesi ve mevki sahibi olması nedenidir?..." (Söz, 1 Mayıs 1926)

Basına yansıyan sıkıntıların yanı sıra dönemin canlı tanıklarından Kavanin Meclisi azalığı yapan Müftü Ziyaî Efendi'nin ağzından, bu döneme ilişkin yaşananları Faiz Kaymak Bey şöyle aktarmaktadır:

"Hiç unutmam, 1927 senesi idi...O zamanın müftüsü Hacı Hafız Ziyaî Efendi bir gün bana yana yakıla şöyle dedi: "Oğlum, bu adada artık şerefle yaşamak imkânı bizim için kalmadı. Dün bana ve Baş Kadı'ya hükümetten bir mektup geldi. Bundan sonra Kavanin Meclisi'nde bizim sol tarafa oturduğumuz ve bizim oturduğumuz sağ tarafa da Rum Despotunun oturması kararlaştırılmış; bize hükümetten resmen tebliğ etti; bizim bu kadar senelik sadakatimiz hiçbir işe yaramadı. Rumlar hükümete karşı geldiler. Hatta Kavanin Meclisi'nde bir gün zamanın valisine; senden daha ehil idarecilerimiz vardır, bu adadan gidiniz, biz Yunan'ı isteriz diye bağrdılar. Biz sustuk, sindik, cidden fazla sadakat gösterdik ve her vakit hükümeti destekledik. Bugün sadakatimizin mükâfatını alıyoruz!" "Hükümet Türk Cemaatine Karşı Ağır Mesuliyetler Taşımaktadır." (Halkın Sesi, 22 Kasım 1951)

Türk toplumu açısından Kıbrıs meselesinin önemli dönüm noktalarından biri de 1930 seçimleri ve arkasından gelen 1931 isyanıdır. Bu seçimlerde, Atatürk devrimlerini ve Türk milliyetçiliğini savunan "Halkçılar" grubu büyük başarı kazanmış, İngiliz Sömürge Yönetimi işbirlikçileri ise ağır bir darbe yemiştir. Seçimlerde başarı kazanıp Meclise giren Necati Özkan, Türk toplumunun lideri olarak sivrilmiş, 1 Mayıs

1931'de Lefkoşa'da II. Ulusal Lefkoşa Kongresi'nin toplanmasında öncülük etmiştir (Bozkurt, 2001:12).² 210 delegenin katılımı ile 1 Mayıs 1931'de Lefkoşa'de toplanan Millî Kongre, İngilizlere ve Rumlara karşı Türklerin izleyecekleri siyaseti belirlemiştir (İsmail, 1998: 28). Buna göre, Kongre, yürütme yetkisi bulunan Merkez Heyeti'ni seçmiştir. Merkez Heyeti, Enosis'in reddini ve İngiliz yönetimine karşı Kıbrıs Türk toplumunun haklarını savunma görevini üstlenmiştir. Böylece, bu kongre ile Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı ve sömürge yönetiminin gasp ettiği toplumsal hakların elde edilmesi yönündeki mücadelesi yeni bir aşamaya ulaşmış, 1950'li yıllara kadar İngiliz sömürge yönetimine karşı Türk toplumunun stratejisi belirlenmiştir.

Merkez Heyet ilk icraatını, İngiliz yönetimin görevlendirdiği Müftüye karşı, Türk toplumunun haklarını savunması için Said Hoca'yı müftülüğe seçerek gerçekleştirmiştir. Ne var ki, İngiliz Sömürge Yönetimi, Merkez Heyeti'ni ve almış olduğu kararları tanımayacağını açıklamıştır (Bozkurt, 2001: 9-15).

Bilhassa, Rumların Ada'yı Yunanistan'a ilhak amacıyla çıkarttıkları 1931 Rum İsyanı sonrasında, İngilizlerin Türklere ve Rumlara sansür uygulaması, ardından okullara Türk bayrağı çekilmesini yasaklaması ve İstiklal Marşının okunmasına yasak getirmesine Kıbrıslı Türkler tarafından farklı çözüm yolları aranmıştır. Bu maksatla, Ada'dan Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti yetkililerine mektup ve rapor gönderilerek durum hakkında izahat verilmiş ve Türklerin Ada'da yaşadıkları sıkıntılar dile getirilmiş ve bunlara çare aranmıştır.

Türkiye Hariciye Vekâlet'ine Kıbrıs İntihab Dairesi vekillerinden Necati Özkan tarafından gönderilen ayrıntılı bir rapor, Kıbrıs Türklerinin Ada'daki eğitim, iktisadî, sosyal vb. gibi alanlardaki sıkıntılarına ışık tutması açısından önemli olmuştur. Anlaşılan o ki, Necati Özkan ve arkadaşları mahallî hükümet nezdinde sonuç vermeyen girişimlerde bulunmuşlarsa da çareyi kendilerini koruyacaklarına inandıkları Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ne başvuruda görmüşlerdir. Bu maksatla Özkan, Ada Türklerinin şikâyetlerini eğitim, vakıflar, siyasî olmak üzere tespit ederek Türkiye'ye sunmuştur. Bu rapora göre sorunlar sınıflandırıldığında dikkati çeken hususlar şunlardır (BAC, 30.10.00/124.886.14;1):

Eğitim: Ada'da Rumların her geçen sene okulları çoğaldığı halde, Türklerin okullarının sayısında düşüş olduğu gözlenmiştir. Buna göre de, 1935'de 42, 1936'da 39 Türk okulu kapatılmıştır. Ayrıca, Rumların okullarına İngiliz yönetimince müdahale edilmediği halde, Türk okullarına müdahale edilmekteydi. Rum okullarında eğitim aracı olarak Yunanistan'dan getirilen kitaplar okutulmakta iken, Türk Lisesi Müdürünün, mahallî hükümetin denetiminde, millî duygulardan yoksun ders kitaplarını okutmakta olduğu belirtilmiştir.

Vakıflar: Rum vakıfları serbest ve halk tarafından teşkil edilen heyetler tarafından yönetilirken, Türk evkafının ise hükümet tarafından tayin olunan İngiliz ve Türk memurlarca yönetildiği ifade edilmiştir.

Siyasî meseleler: Türk cemaatini temsil edecek ve İngiliz hükümetinin yanında Türklerin iddialarını savunacak kimse bulunmamaktaydı. 1928 tarihinden itibaren müftülük kurumu kaldırılmıştır. Halk tutucu olmamasına karşın hükümet nezdinde kendilerini temsil etmesi için Avukat Said Bey'i müftü olarak seçmiştir. Ancak bu müftü İngiliz idaresi tarafından tanınmamıştır. Rumların despotları mevcut olmakla birlikte, Rum cemaatinin temsilciliğini üstlenmiştir. Ayrıca, hükümetten maaş alan Türk cemaati memurlarının maaşı kesilmiştir.

Bu sayılan sebepler ve sıkıntılardan ötürü, Ada'daki Türk halkının göçü çare olarak görmekte olduğu da raporda ifade edilen önemli meselelerdendir. Ancak Türk nüfusunu temsil eden Necati Özkan ve çevresindekiler, Türk Hükûmeti'nin bu konudaki düşüncelerini öğrenmeden Ada'nın boşalması sorumluluğunu üzerlerine almak istemediklerini belirtmişlerdir (BAC, 30.10.00/124.886.14: 2). Türk halkının Ada'dan göçü uygun görülmemekte ise de bir an önce ana yurda naklin kabul olup olmadığı Türkiye'ye sorulmuştur. Eğer ana yurda dönüşü makul bakılırsa da göç eden pek çok insanın Türk hükümetine yük olmadan hayatını idame ettirebilecek servetleri olduğu da belirtilmiştir (BAC, 30.10.00/124.886.14: 3).

Kıbrıs Türk toplumunun 1930'lu yıllarda iktisadî açıdan son derece kötü durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Raporda, Türklerin Kıbrıs'ta kalması, göç etmemesi için, iktisadî durumlarının düzeltilmesinin önemi de vurgulanmıştır. Türk ailelerin iş bulabilmesi ve ekonomik darboğazdan kurtulabilmesi için önceliğin iktisadî girişimlere verilmesi üzerinde durulmuştur. Kıbrıs Türklerinin Ada'daki iktisadî durumunun düzeltilmesi için alınacak tedbirler ise, şöyle belirlenmiştir (BAC, 30.10.00/124.886.14;3):

² Ada'da 1930 yılı başlarında Yasama ve Danışma Meclisi seçimleri yapılmıştı. 5 üyeden 1'i Türk, 4'ü ise Rum üye idi. Meclise giren Necati Özkan Türk toplumunun lideri olarak öne çıkmış ve Necati Özkan liderliğinde II. Millî Kongre toplanmıştır.

- Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin bir sigara fabrikası tesis etmesi halinde, açılacak bir Türk fabrikasının senelik 100 bin kilo Türk tütünü işleyebileceği,
- Kıbrıs'ta İş Bankası'nın bir şube açması,
- Sümer Bankın bir yerli malı pazarı açması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Belirtilen iktisadî girişimlerle birlikte, eğitim alanında yapılacak düzenlemelerle de Ada'da Türk kültürünün varlığı devam ettirilebilirdi. Bunun için de tam kadrolu bir Türk lisesinin açılması fikri üzerinde durulmuştur (BCA, 30.10.00/124.886.14;3) Kıbrıs Türklerinin iktisadî durumunun düzeltilmesi için Millî bankalardan birinin Kıbrıs'ta bir banka açması, iktisadî teşebbüslere girişecek Türklere az bir faizle ikrazda bulunması çok faydalı olabileceği belirtilmişti. Bu sayede gençler iş bulabilecek ve bir çok Türk de ticarete girişecektir. Ayrıca, İskenderun'a sefer yapan Türk vapurlarının Kıbrıs limanlarından birine uğraması da Kıbrıs ile Türkiye arasında ilişkileri daha aktif hale getirerek mühim yararlar sağlayacağı raporda ifade edilmiştir (BCA, 30.10.00, 124.887.3; 7).

Öte yandan, Adana ve Mersin'de özellikle yaz aylarında önemli miktarda ziraatla uğraşacak ameleye ihtiyaç olduğu bilinmekteydi. İşte bu yüzden de, Kıbrıs'ta işsiz kalan ve çok az miktarda bir yevmiye ile çalışan Türklere hususi vize verilerek, bunların bu şehirlerde çalışmalarının sağlanması, gelir sağlamak ve refah seviyesini yükseltmek açısından önemliydi.

Esasen, Kıbrıs Türklerinin iktisadî ve sosyal vaziyetinin düzeltilmesine ilişkin birçok teferruat gündeme getirilebilir. Ne var ki bu ancak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kıbrıs Türklerinin muavenet hususunu bir prensip olarak kabul etmesi ile mümkün olabilirdi. Yine bu rapora göre, bütün bu sayılanları uygulamaya koyabilmek için bir an evvel ne tedbirler alınacağına uygulanması gerekmektedir. Yoksa birkaç sene daha durum bu şekilde giderse Kıbrıs Türkleri her alanda gerileyecek ve millî şura sahip bir kitle olarak idamelerinin imkânı kalmayacağı düşüncesi Kıbrıslı Türklerde hakim fikirdi (BCA, 30.10.00, 124.887.3: 7).

1937 senesine gelindiğinde Kıbrıs Türkleri hâlâ aynı sıkıntıları yaşamaktaydı ve İngiliz yönetiminin Türklere uyguladığı tazyikat sebebiyle, Ada onlar için yaşanılabilir olmaktan çıkmıştı. Yine Türkiye'ye, Kıbrıs Konsolosluğu'ndan gönderilen başka bir raporda (BCA, 30.10.00, 124.887.3; 2), Kıbrıs Türklerinin Ada'da kalmalarının önündeki engeller üzerinde durulmuştu; mahallî hükümetin tazyikatı, iktisadî durum ve göç konusu üzerinde en çok durulan meselelerdi.

Mahallî hükümet, uyguladığı siyaset ile Türkleri tanımamıştır ve Türkler millî kültürlerini yaşatacak kurumlardan mahrum edilmişti. Özellikle, buradaki Türk Cemaati İngiliz Hükümeti tarafından Türk değil, İslâm cemaati olarak tanınmış ve İslâmcılık Türklerin millî hislerini öldürmek için bir araç olarak kullanılmıştır. İngiliz idaresince, Türk lisesinin muhtevasının İslâm lisesine çevrilerek Türkçe gazetelerin sansüre uğraması ve burada kullanılan kelimelerin İslâm'a tahvil edilmesi siyaseti de izlenmiştir (BCA, 30.10.00, 124.887.3; 2).

İngiliz yönetimi Ada'da özellikle Türklerin eğitim faaliyetlerini engellemeye yönelik siyasetle onların millî hislerini yok etmeye çalışmıştır. Meselâ, Türk lisesinin başına bir İngiliz müdür getirilmiş ve milliyetçi öğretmenler görevden alınarak, eğitim alanındaki tahribata devam edilmiştir (BCA, 30.10.00, 124.887.3; 2). Ayrıca, Hükümet liseyi bitiren öğrencilerin Türkiye'de yüksek eğitim görerek geri dönmediğini bahane etmiş, Ada'da lisenin lüzumsuz bir kurum olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte, liseyi bitiren Türklere Ada'da iş imkânı tanınmadığı gibi, eğitimini Türkiye'de tamamlayanlara da iş imkânı sağlanmamıştır (BCA, 30.10.00, 124.887.3; 3-4). Bu uygulamanın amacı Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye ile olan kültür bağını koparmak şeklinde olmuştur.

Özellikle eğitim alanında göze çarpan uygulamalara bakıldığında; 1933 tarihinde çıkarılan bir kanunla, ilkokulların yönetimi için bir Maarif Encümeni ile her kaza merkezinde, bir Maarif Komitesi teşkil edilmiştir. Encümen ve komiteler tamamen hükümet tarafından tayin edilmekteydi ama cemaatin gerçek temsilcilerini içermemekteydi. Bu sebeple, Türkiye'den gelen kitapların okutulmasına engel olmak üzere "kitapsız tedarikat" usulü kabul edilmiş ve buradaki Türk çocuklarının Türkiye ile olan manevî bağlarını kesmek için her araç kullanılmıştır. 1931 senesinden sonra Türk ilkokullarının büyük bir kısmı kapatılarak öğretmenleri açığa alınmıştır.³

³ BCA, 30.10.00, 124.886.18, s. 6-7. Türk okullarının kapatılmasını da içeren, Kıbrıs Türklerinin durumunu anlatan ve Kıbrıs'lı Türklerin unutulmamasını dileyen, K.T. Millî Kongre Heyeti Merkeziyesi'nden Necati Özkan, A.Said ve Söz Gazetesi sahibi M. Remzi Okan imzalı, 26 Nisan 1937 tarihli, TC. Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazılmış bir mektup için bkz. BCA, 30.10.00, 124.886.19, s.3; Ayrıca bkz. Hasan Ali Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s.41; "Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin Hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısıp kalan

Ada'dan Türklerin göç meselesine gelince; Türkler mahallî idareden gördükleri tazyik ve iktisadî vaziyet neticesinde Ada'dan göç etmek istemekteydiler. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kesinlikle Ada'dan göçmen kabul etmemesi sebebiyle, Kıbrıs Türklerinin göç pasaportu başvuruları genellikle olumsuz neticelenmiştir. Buna rağmen 1936 yılında birçok Kıbrıs Türkü kayıklarla, göç belgesi olmaksızın, Anadolu sahillerine çıkmışlardır. Kayıklarla gidenlerin geri iade edilmeleri göçe son vermiştir. Ne var ki bu hususta gösterilecek bir tolerans binlerce Ada Türkünün Türkiye'ye göçüne yol açacaktı. Bu durum da Ada'daki Türkler arasında göç isteğinin ne denli kuvvetli olduğunu göstermektedir. Öte yandan bir kısım Türk'ün göçü devam etmekteydi. Ada'dan eğitim için Türkiye'ye gidenlerin geri dönmeyerek Kıbrıs'la olan bağları kopmaktaydı. Bu durum da ilerleyen yıllarda Ada Türklerini oluşturan zümrenin köylü ve esnaftan ibaret olacağı korkusunu doğurmuştur (BCA, 30.10.00, 124.887.3: 5).

Kıbrıs Türklerinin millî şura sahip birer birey olarak Ada'daki varlığını devam ettirmesi için neler yapılmalıydı? Öncelikle Kıbrıs Türklerinin milliyetlerinin İngiliz Hükümeti'nce tanınması ve onların millî kültürlerini inkişafı gerekiyordu. Bu da İngiltere Hükümeti ile iyi ilişkiler sayesinde mümkün olabilirdi. Ada'da Türklere yönelik izlenen siyaset, İngiltere merkezi hükümetinin bir prensibi olarak görülmemekteydi. Türklere göre, izlenen bu siyaset, "dar kafalı memurların şahsi davranışları" olarak ifade edilmiştir.⁴

Ayrıca doktor, avukat gibi serbest meslek zümresinin Kıbrıs'ta mesleklerini icra edebilmeleri ancak İngiltere'deki bir üniversiteden mezuniyetle mümkün olabildiğinden, Ada'da aydın bir zümrenin mevcudiyetini temin edebilmek için şu çare düşünülebilirdi: Türkiye'deki yüksek tahsil kurumlarında okumakta olan Kıbrıslı gençlerden bir kısmının eski tabiiyetlerinin muhafaza ettirilmesi ve bunların Türkiye'de tahsillerini bitirdikten sonra hükümetimiz adına İngiltere'ye gönderildikten sonra yine Kıbrıs'a iade edilmeleri ki bu şekilde Ada'da Türk aydın kitlesinin mevcudiyeti sağlanabilecekti (BCA, 30.10.00, 124.887.3;6-7).

1.2. Müslümanların Dinî Kurumlarına Yönelik İngiliz Baskısı

1920'lerden itibaren İngiliz yönetiminin Kıbrıs'taki müftülük kurumunun resmî kimliğini ortadan kaldırdığını, en önemlisi de Türk toplumunun temel örgütlenme yapısı olan evkaf yönetimini tamamen eline aldığını görmekteyiz. 1929 yılında Kıbrıs'taki müftülük kurumunun resmî kimliği İngiliz Vali tarafından kaldırıldı. Bu olayı İngiliz Valinin bu konuyla ilgili tuttuğu şu rapordan öğreniyoruz: "1 Ocak 1929'da Müftülük makamının tarafımdan ilga edilmesinden önce, bu saygın dinî kişilik, Ortodoks Başpiskoposunun her zaman önünde gelirdi. Bu tarihten bu yana Ortodoks Başpiskopos Kolonideki bütün dinî topluluk liderlerinin tamamıyla üstünde bir yere sahip olmuştur." (CO, 677244 77, F.98569).

Özetle, müftülük, kadılık ve üç kaza naibi de lağv edilmişti. Müftülük makamı Kıbrıs Evkaf murahaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşları Kıbrıs Evkafı İslâmiye sandığına bırakılmıştı. Şeriye hâkimleri de evkaf murahaslarının maiyet memuru olmuştu. Özellikle Kıbrıs müftüsü gerekli gördükçe ilnameler neşreder, davetnameler gönderir ve Ada'nın ileri gelenlerini toplar ve görüşmeler yapar ve neticede hükümete müracaat ederek durumu izah ederdi. Dolayısıyla, müftülüğün ilgası Türklerin hükümet nezdindeki etkisini de alaşağı etmiştir (BCA, 30.10.00/124.886.18: 4).

Aslında 1878'den müftülüğün ilga edildiği 1929'a değin Kıbrıs müftüsü, Kıbrıs Türklerinin ileri gelenleri arasından seçilirdi ve onaylaması için İstanbul'a gönderilmekteydi. Daha sonra da Şeyhülislam müftüyü tayin ederek bu müftüyü Kıbrıs Türklerinin dinî temsilcisi olarak tanımaktaydı. Dolayısıyla da müftü hükümetin nüfuzu altında bulunmamaktaydı. Yani, Türk müftü Kıbrıs Türk toplumunun bir temsilcisi olarak resmî bir kimliğe sahip bulunuyordu. Ayrıca, törensellik açıdan müftü, Kıbrıs Ortodoks toplumunun temsilcisi başpiskoposun önünde gelmekteydi. Ne var ki, Kıbrıs'ın son müftüsünü vali kimseye sormadan kendi istediği şekilde tayin etmişti. Dolayısıyla da Müslümanlar bu müftünün kendileri adına bir şey yapacağını düşünmemekteydiler.

Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmuşlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmamak ve unutmayacağız, zaten Anadolu'nun kucağındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, millî hayat ve varlığımızın evvela menbaı, saniyen kiblesi Türkiyedir." Bkz. BCA, 30.10.00,124.886.19, s.1 (26.04.1937) İsmet İnönü'ye K.T. Millî Kongre Heyeti Merkeziyesi.

⁴ "Son zamanlarda dostluğumuza çok kıymet veren İngiltere hükümetine, bura Türkleri ile Cumhuriyet hükümetinin alakadar olduğu münasip bir şekilde ifade edilirse tatbik edilen siyasetin tebdil edilmesi kaviyen melhuzdur." BCA, 30.10.00, 124.887.3, s.6.

Stores, Rumların Ruhani reislerine hükümetçe maaş verilmediği halde Türk müftü ve kadısına Kıbrıs bütçesinden tahsisat ayrılmasını hükümetin her iki cemaate eşit davranmadığını ileri sürerek Türklere bu muamelede bulunmuştur (BCA, 30.10.00/124.886.18: 4).

Kıbrıs Türklerinin yenilikçi kesiminden Yasama Konseyine seçilen Türk üye Necati Özkan önderliğinde, Müftünün ve Evkaf Dairesinin yönetimini devralacak bir kurulun oluşturulması için 1 Mayıs 1931'de Ada'nın her yerinden gelen Türklerin katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıya Millî Kongre adı verilmiş ve kurulan bir Merkez Komitesi bir manifesto yayınlamıştır. 1 Mayıs 1931'de Millî Kongre tarafından seçilen müftünün hükümetçe tanınarak, maaşının Kıbrıs evkafı İslâmiye sandığından verilmesi konusunda da yardım beklenmiştir. Ayrıca dokuz azadan oluşan Cemaati İslâmiye'ye onay verilmesi, Şer'i mahkemelerde Müslümanların ihtiyaçlarını karşılayacak bir hukukun teşkil edilmesi ve bir medeni kanun hazırlanması istenmiştir. Öyle ki, Kıbrıs Türkleri bu kongre bildirisini ile daha çok Müftü ve Cemaati İslâmiye teşkilî konusuna öncelik vermek istemişlerdir:

"Kıbrıs baş Despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi teşekkülleri vardır ve kendi işleri ve ihtiyaçları için o vasıta ile Hükümet nezdinde müteemediyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz eylemeliyiz ki cezirede bir müftü bulundurulmasını talep eylememiz, cezirenin hususatı diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler, kafi derecede tenevvür etmiş ve dini taassublarından kurtulmuş laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir Müftü bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleri ile uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül bulundurmamak içindir. Lefkoşe Türk millî Kongre Heyeti merkeziyesi azası ve sabık kavanin azası Necati Özkan, Dava Vekili Hoca Said" (BCA, 30.10.00/124.886.19: 6)

İngiliz Valisi ise, komitenin aldığı kararları İngiliz makamlarına şu şekilde bildirmiştir (CO, 67/239/14, F.41268, 4 June 1931)

"1. Ortaöğretime yapılan hükümet yardımları kesilmesin, sürdürülsün.

2. Müftülük yeniden oluşturulsun.

3. Şer'i Mahkemeler bağımsız olmalıdır. Hükümete duyurulsun.

4. Evkafın dini alanda üstlendiği görevler tekrar Müftülük makamına verilsin. Evkaf yalnızca bir mali kuruluştur ve öyle kalmalıdır. Evkafın altı kişilik mütevelli heyeti, üç yılda bir Türk Millî Kongresi tarafından seçilsin. İlk dönem için Evkaf mütevelliliğine seçilenlerin listesi hükümete şöyle bildirilsin: Mısırlızade Necati, Zeka Bey, Avukat Bahaeddin, Avukat Fazıl, Avukat Rıfat, Avukat Said, Dr. Pertev, Dr. Şevki ve Avukat Raşid Beyler.

5. Baflı Avukat Ahmet Said Efendi'nin Müftü ve Kıbrıs Türk toplumunun dinî önderi olarak seçildiğinin hükümete bildirilmesi ve hükümetten bu seçimi tanınmasının istenmesi."

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 1 Mayıs 1931 Kıbrıs Türk Millî Kongresi kararları uyarınca, Kıbrıs Türkleri güvendikleri, namuslu, genç ve hür fikirli, kültürlü olduğunu bildikleri Hoca Said'i seçmişti (BCA, 30.10.00/124.886, 19: 5). Bu müftünün riyaseti altında da bir de Cemaati İslâmiye teşkil edilmişti (BCA, 30.10.00/124.886, 19: 5). Bu her ne kadar hükümete bildirilse de vali bu harekâtı tanımamıştır. Dolayısıyla da Kıbrıs Türk halkının isteği doğrultusunda seçilen müftü resmîyet kazanamamış oldu (BCA, 30.10.00/124.886, 19: 5). İngiliz yönetimi, Kıbrıs Türklerinin isteklerini ve kararlarını yadsıyarak, Yasama konseyine seçilemeyen Münir Beyi, Evkafın Müslüman Türk yöneticisi olarak atamıştır (CO, 67/251/7, F.19808, 10 October 1933).

Kıbrıslı Türkler, belirli aralıklarla Türkiye makamlarına gönderdikleri bu raporlarla, yaşadıkları sıkıntıları ifade etmişlerdir. Türkiye ile İngiltere arasında gelişmekte olan dostluk neticesinde de Türkiye'nin Kıbrıs Türklerini daha fazla himaye edebileceğine dair bir kanaat oluştuğunu da düşünmekteydiler. Eğer İngiliz Hükümeti, Türklere Ada'da sahip çıkarsa Rumların süregelen baskı siyasetinin de sona ereceğini ifade etmişlerdir. Onlara göre Türk cemaati, Rum cemaatine kıyasla Ada'da daha farklı ve ağır muamelelere tabi tutulmaktaydılar.

2. Kıbrıslı Türklerin Eğitim Meselesi

İngilizlerin, Türk milliyetçilerini engellemek amacıyla hayata geçirdikleri bazı uygulamalar olmuştur. Özellikle eğitim alanında göze çarpan uygulamalar konusunda Başbakanlık Arşivi'nde yer alan bir raporda ifade edilen bilgilere göre: 1933 tarihli bir kanunla, ilkokulların yönetimi için bir Maarif Encümeni ile her kaza merkezinde bir Maarif Komitesi teşkil edilmiştir. Encümen ve Komiteler tamamen hükümet tarafından tayin edilmekteydi ve cemaatin gerçek temsilcilerini içermemekteydi. Bu sebeple, Türkiye'den gelen kitapların okutulmasına engel olmak üzere "kitapsız tedrisat" usulü kabul edilmiş ve buradaki Türk çocuklarının Türkiye

ile olan manevî ilgilerini kesmek için her araç kullanılmıştır. 1931 senesinden sonra Türk ilkokullarının büyük bir kısmı kapatılarak öğretmenleri açığa alınmıştır (BCA, 30.10.00, 124.886.18, 6-7).⁵

Aslında, İngiliz yönetimi, 1921'li yıllardan başlayarak, Adadaki Türk toplum içinde Anadolu'daki milliyetçiliğin güçlenmesine karşın bazı önlemler almaya başladığını görmekteyiz. Bu dönemde, Türk toplumunun eğitim alanında kendisini geliştirmesini engellemek için boş durmamış ve Türk okullarını lağv ederek imkânları kısıtlamıştır. Bu durum da Türkler arasında yakınmaya yol açmaktaydı.

Türk okullarında okul kitaplarının İngiliz yönetimince sansürden geçirilmesini ve Türk okullarının kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasını, 1924 yılında, Söz gazetesi başyazarı Mehmet Remzi dikkatti çeken bir şekilde, Türkiye ile İngiltere arasındaki dış siyaset sorununa bağlamaktaydı. Ona göre, "Musul sorunu yüzünden İngiltere İstanbul'dan [Türkiye Cumhuriyetinden] muallim gelmesini engelliyor, aracılık etmiyor"du (Gürel, 1984: 169).

1925 senesinde Kıbrıs'a yeni vali gelmesiyle işler daha da kötüleşmeye başlamıştı. Bu vali Rumların Türklerle ilgili düşüncelerine ve uygulamalarına karşı koyamadığı gibi Rumlarla aynı yönde düşünmekteydi. Ne var ki vali de Rumlar da aynı yönde bir siyaset anlayışına sahip olduğundan hükümetin siyaseti de bu yönde olmuştur. Öncelikle Türk eğitimini baltalama siyaseti izlenmeliydi. Böylece Ada'da Türk mevcudiyeti yok edilebilirdi. Maarif idaresi Türklerin elinde iken hükümet idaresine alınmıştı. İngiliz yönetiminin Türk eğitimi kurumlarıyla ve düzeniyle ilgili köstekleme faaliyetleri devam ediyordu. Türk Lisesi, serbest bir kurulun idaresinde iken hükümet yandaşı iki Türk ile bir İngiliz'in idaresine verilmişti. Ayrıca, Kıbrıs'taki Türk çocuklarının Türkiye ile olan manevî bağlarını kesmek için her vasıtaya müracaat edilmekteydi. Bu izlenen yolda gün geçtikçe de Türk okulları kapatılmaya başlanmıştı. 1935 senesinde yayınlanan bir istatistiğe göre, Ada'da 263 Türk ilköğretim okulu mevcuttu. Bu okullarda 4788 erkek ve 3174 kız olmak üzere 7962 çocuk eğitim görmekteydi. 1937 yılına kadar 121 Türk Okulu kapatılmış, 119 öğretmen de işinden kovulmuştu. Ayrıca Türk lisesinin başında yıllarca Türk müdürler varken bu da değiştirilmiş, İngiliz müdürler tayin edilmişti. İlkokullarda da yıllardan bu yana takip edilen Türkiye ders programı ortadan kaldırılmıştı. (BCA, 30.10.00/124.886.19: 3 ; BCA, 30.10.00/124.886.18:8).

Türk nüfus genel nüfusun beşte biri oranında olmasına rağmen maarif vergisinden Türk okullarına ayrılan miktarın beşte birinden fazla olması Rumların tepkisini çekmiştir. Hâlbuki Türklerin tasarrufunda bulunan emlak var olan emlakın aşağı yukarı dörtte biriydi ve maarif vergisi emlak üzerinden tahsil edilmekteydi. İlga edilen okulların çoğu Türk nüfusun az olduğu bazı köylerdi. Bu okulları kapatılan köylerin çocukları çevre köyler uzak olduğundan, başka okula gidemeyerek tamamen tahsilden mahrum kalmışlardı (BCA, 30.10.00/124.886.18:8).

Ada'da okulların işleyişi konusuna baktığımızda finansal işleyişin Ada'da yaşayan cemaatlerin verdiği vergiler ile gerçekleştiğini görmekteyiz. Rumların, Türklerin ve Ermenilerin ve Maronitlerin ayrı mektepleri bulunmaktaydı. Okulların masrafına karşılık olmak üzere emlak vergisine tabi olarak bir vergi tahsil olunmaktaydı. Bu vergi nüfusları oranında her cemaatin mekteplerindeki öğretmenlerin maaşlarına ve mekteplerin inşa veya önemli tamiratına tahsis olunmaktaydı. Mektepleri idame masrafı da o mektebin bağlı olduğu kasaba veya köydeki Rum veya Türk cemaatine aitti ve bunun için halktan ayrıca bir para alınmaktaydı (BCA, 30.10.00/124.886.18:6).

Yukarıda da açıklandığı üzere, aslında kapatılan okulların bütün masrafları birkaç bin İngiliz lirasını aşmadığından, bu paranın hükümetin başka bütçesi ile temin olunmasının veya Türklerden tahsil olunan vergiye zam yapılarak mekteplerin idamesinin mümkün olabileceği ortadaydı (BCA, 30.10.00/124.886.18:7). Ada Türkleri için de en mühim mesele eğitim meselesiydi. Lefkoşa'da biri erkeklere, diğeri kızlara mahsus olmak

⁵ Bkz.: Türk okullarının kapatılmasını da içeren, Kıbrıs Türklerinin durumunu anlatan ve Kıbrıs'lı Türklerin unutulmamasını dileyen, K.T. Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi'nden Necati Özkan, A.Said ve Söz Gazetesi sahibi M. Remzi Okan imzalı, 26 Nisan 1937 tarihli, TC. Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazılmış bir mektup. BCA, 30.10.00 124.886.19, s.3. Bu uygulamanın amacı Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye ile olan kültür bağı koparmaktır. Bkz. Hasan Ali Yücel, *Kıbrıs Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s.41. "Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatın cezasıdır. O vaktin Hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısılp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun içindir ki anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmayacağız, zaten Anadolu'nun kucağındayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isek de hissiyat ve maneviyat cihetinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idari vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, milli hayat ve varlığımızın evvela menbaı, saniyen kiblesi Türkiyadır." Bkz. 030.10.00/124.886.19/1 (26.04.1937) İsmet İnönü'ye K.T. Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi.

üzere iki Türk lisesi mevcuttu. Erkek lisesinde 252, Kız lisesinde 99 öğrenci okumaktaydı. Bu mekteplerin masrafları öğrenciden alınan ücretlerle, Evkaf tarafından verilen 932 lira ve hükümetin verdiği 1880 lira ile temin olunmaktaydı. Diğer taraftan bu liselerde görev alan öğretmenlerin İngiliz tabiiyetinden olanlardan seçilmesi mecburiyeti getirildiğinden Türkiye'den öğretmen getirmeye imkân kalmamış, liselere İngiliz Müdürler atanmıştır (BCA, 30.10.00/124.886.18:8).

Ayrıca 1931 Rum İsyanından sonra, Ada'da zaten kök salmış olan Türk Milliyetçiliğinin önünü tıkmak için şaşkınlık yaratan bir uygulama ile Türk Lisesi'nin adı İslâm Lisesi olarak değiştirilmişti. Böylece Ada'daki etnik-millî bir tanımlamadan dinî bir tanımlamaya geçilmişti. Ada'da yaşananlara tanıklık etmiş bir Kıbrıs Türkün anlatılarında İngilizler tarafından Türk milliyetçiliğinin unutturulması için yapılan girişimler şu şekilde aktarılmıştır: “İngiliz müstemleke siyaseti ise malum olduğu üzere ‘parçala ve idare et’ ve cemaatleri de milliyetçilik ruhundan uzaklaştırmak üzerine kurulduğundan adada din duygusu bile İngilizler tarafından istismar edilmeye başlandı. Benim lise orta sınıfına girdiğim 1934 yılına kadar okulun adı Türk Lisesi iken İngilizler bunu değiştirerek İslam Lisesi yaptılar” (Keser, 2007: 58).

Özellikle 1931 Rum isyanından sonra İngiliz hükümeti, Ada'da Rumların yanı sıra Türklerin de özgürlüklerini kısıtlama yoluna gitmiştir. Rumların Lefkoşa'daki Vali Konağını yakmaları üzerine de hükümet Kavanin Meclisini ilga ederek Belediye azasının halk tarafından seçilmesini kaldırmış, bunun yerine hükümet tarafından tayinini uygun görmüştür. Bu durumda da Türkler intihap eyledikleri temsilcilerden mahrum kalmışlardır. (BCA, 30.10.00/124.886.18: 4)

1931 yılının başında Lefkoşa Türk Lisesinin Mütevelli Heyetinde çoğunluğu kazanan milliyetçi Türk kesim, İngiliz yönetimine Kıbrıs'taki Türk eğitimi ile ilgili isteklerini sundular. Bu konuda en önemli istekleri şunlardı: ilkokullarda da Türkiye ile ilgili aynı ilkokul programının takip edilmesi ve kitapların Türkiye'den getirilmesine izin verilmesini (BCA, 30.10.00/124.886.19:6), Türk lisesinin başına da daha önce olduğu gibi Türk müdür getirilmesini, Lise heyeti idaresinin de -daha önce olduğu gibi- seçimle iş başına gelmesini ve Lisenin mezunlarının da Türkiye üniversitelerine kabul edilecekleri tarzda bir program izlenmesini talep etmişlerdir (BCA, 30.10.00/124.886.19:6).

Ada Türklerinin eğitim meselesine yönelik İngiliz idaresinden istekleri kabûl görmemiş ve 1935 yılında uygulamaya konulan yeni Maarif Kanunu ile kısıtlamalar devam etmiştir. Bu kanuna göre de; okul kitapları başta olmak üzere maarif vergilerinin kontrolü hükümetin elinde olacak, maarif giderlerini karşılamak üzere Türklerin arazi vergileri arttırılacaktır. Nihayetinde, 1935-1936 eğitim yılında Türk okullarında Türkiye'den getirilen okul kitaplarının okutulması yasaklanmıştır (Gürel, 1984: 179). Gürel'in yorumuyla, Kıbrıs'taki Türk halkının Türkiye'de olup bitenleri günü gününe takip etmesi özellikle Maarif Müdürü Mr. Newham'ı çok telaşlandırmıştı. Bu sebeple hâkim ve polislerde olduğu gibi, okullarda bir taraftan Türkçe okutan öğretmenlerin büyük bir kısmı görevden alınmış, diğer taraftan bir kısmı da Ada'nın bir ucundaki Baf kasabasına sürgün edilmişti (Gürel, 1984: 179).

3. Kıbrıs Rumları ve Türkler Arasındaki İlişkiler

Kıbrıs'ın hukuken İngiltere'ye geçmesinden sonra bu ülkedeki 1924 seçimlerini İngiliz İşçi Partisi'nin kazanması, Enosis'çi Rum önderleri umutlandırmıştı. Kıbrıs Rumları ise kısa süren bir şaşkınlık ve durgunluk döneminden sonra, Enosis mücadelelerini bıraktıkları yerden sürdürmeye devam etmişlerdi. Kıbrıs Rumlarının Enosis isteklerinin yarattığı potansiyel tehlike, İngiliz yönetimi tarafından daha ilk yıllardan fark edilmişti. Buna dayanak olarak İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Layard'ın 1 Ağustos 1878 tarihinde, Salisburg'a, İngiliz Dışişleri Bakanı'nun yazdığı rapordaki şu cümleler gösterilebilir: “... Rumlar Türkleri her şeyden yoksun kılmak ve Adadan kovma amacıyla büyük çaba harcayacaklardır. Bütün Kıbrıs topraklarını elde etmek amacıyla her türlü sahtekârlığı yapacaklar ve böylece Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlanmak isteyeceklerdir.” (Kurat, 1968: 102)

İngiliz İşçi Partisi ise, baştan beri Rumların Enosis emellerine sempatiyle bakmıştı. Bu durumun bir sonucu olarak Kıbrıs Başpiskoposu Kyrillos hiç zaman kaybetmeden İşçi Partili Sömürgeler Bakanı'na bir mektup göndererek, Enosis taleplerini tekrarlamıştır (Gazioğlu, 1996:158).

Bu esnada Rum Ortodoks Kilisesi'nin önderliğinde ve kıskırtmalarıyla Enosis çabaları düzenli bir biçimde yürümüş ve sadece sözle mücadele değil, amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanmaktan da geri kalmamışlardır. Rumların ilk hedefi Ada'daki İngiliz yönetimidir. Çünkü İngiltere o tarihlerde sömürge yönetimini sürdürme eğilimde ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermek gibi bir düşüncesi bulunmamaktaydı.

Rumlar açısından uzun bir suskunluk döneminde sonra 20 Ekim 1931 Rum isyanı patlak vermişti (BCA, 30.10.00/124.886.18: 4). Rum üyeler, İngiliz valinin hazırladığı İngiliz yönetiminin 11 Ağustos 1931'de yürürlüğe

koyduğu gümrük tasarısını reddederek istifa etmişlerdi. Rumlar, Papaz Nikodimus'un önderliğinde ve Yunan Konsolosu Kiru'nun tahrik ve teşvikleriyle Enosis için ayaklanmışlardır. Kilisenin liderliğinde tüm Rumlar Enosis sloganları atarak, Yunan Ulusal Marşı'nı söyleyerek sopa, taş ve silahlarla saldırıya geçmişti. Bu esnada Yunan bayrağı açan ve Yunan Marşı söyleyen beş bin kişilik bir isyancı grubu vali konağını ateşe vermiş, isyan güçlükle bastırılabilmiştir. İsyanın görünür sebebi İngiliz Yönetiminin koyduğu ağır vergiler ve yerel yönetimlere yeterli derecede hak tanınmamasıydı. Ancak perde arkasında Rumların Enosis istekleri vardı (İsmail, 2000: 44-45 ; Mütercimler, 1990: 49; Özmen, 2005: 70; İsmail, 1998: 6).

Yunanistan'ın, tahrikleri sonucu 1931 yılına gelindiğinde Rumların Enosis emellerine ulaşmak çabası artmıştır. 1915 yılında Yunanistan'ı kendi saflarında savaşa sokmak isteyen İngiltere'nin, Ada'yı ileride kendilerine bırakacakları sözüne inanmayan Rumlar, Yunanistan'la sıkı bir işbirliğine girdiler ve sonunda adanın Yunanistan'a ilhakına yönelik olarak 1931 yılında,

Rum Ortodoks Kilisesi'nin de desteği ile İngiliz yönetimine karşı fiili bir ayaklanma, isyan başlattılar (Çevikel, 2006: 340; Öztoprak, 1998: 208-232). Nihayetinde, 1931 yılında Ada'da çıkan Rum ayaklanması, Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesinden kurtarılıp, bağımsız hale gelmesi için değil; yayılmacı hayallere sahip bir siyaset yürüten Yunanistan'a bağlanması, yani Enosis maksadıyla gerçekleştirilmiştir.

Türk basınında da Rum isyanı hakkında yazılar yayınlanmıştır: "Kıbrıs'ta Kargaşalıklar Arasında" adlı 24 Kasım 1931 tarihli bir yazıda (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Kasım 1924), da Yunan ihtilalinden bu yana Ada'da meskûn Rumlar arasında sâri bir hastalık halini alan Yunanistan'a iltihak hevesi Kıbrıs Rumlarında da ara sıra nükseden bir maraz şeklini aldığı ileri sürülmüştür. Bundan da anlaşıldığı üzere, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi düşüncesinin meydana gelen isyandan çok daha önce var olduğu meselesi idi. Bu isyan da bu düşüncenin fiili olarak hayata geçirilmesiydi.

Ancak 1931 isyanı ile başlayan terör ve anarşi döneminde İngiliz yönetimi, sert önlemler alarak hem Rumların hem de Türklerin tüm siyasal ve kültürel faaliyetlerini yasakladı. 1931 isyanından en fazla zarar gören taraf Türk tarafı olmuştu.

Meselâ, 1931 isyanında, Rum isyancıların Lefkoşa'daki Vali Konağını yakmaları üzerine de hükümet Kavanin Meclisini ilga ederek, Belediye azasının halk tarafından seçilmesini kaldırmış, bunun yerine hükümet tarafından tayini uygun görmüştür. Bu durumda da Türklerin intihap eyledikleri temsilcilerden mahrum kalmışlardır (BCA, 30.10.00/124.886.18: 4).

Ancak, Kıbrıs Türkleri'nin isyan sırasındaki tutum ve davranışları konusuna değinmek gerekirse, bu konuda önemli bir bilgiyi 26 Ekim ve 5 Kasım 1931 tarihinde Kıbrıs Konsolosluğunca Türkiye'ye gönderilen raporlarda ve basında yer alan haberlerde görmekteyiz. Rum isyanı sırasında adanın Müslüman ahalisinin isyana seyirci kaldığı vurgulanmış, Rumlar ellerinde Türk bayrakları ile birlik ve beraberlik mesajları vermeye çalışmışlar ancak Türklerin bu çağrılara cevap vermeyerek "hükümet-i mahalliyeye itaattan" ayrılmadıkları bildirilmişti.

Ada Türklerinin Rum nüfus ile olan ilişkilerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ada Türklerine göre: Rum unsur, Kıbrıs'taki Türkleri manen ve maddeten zayıf duruma düşürmek ve perişan etmek siyaseti izlemekteydi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki, muhtariyet gibi teklif düşünülmekteydi ve bu sebepten Rumların bu hedefteki en büyük engeli Ada'daki Türk mevcudiyetiydi. Kıbrıslı Türklere göre, yaşanan birçok hadise göstermiştir ki, siyasi ve hatta idari konularda Rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânı yoktur. Bu sebeple de Türkler senelerdir İngiliz Hükümeti tarafına yakınlaşmak siyasetini izlemişlerdi. Gayri kanuni hiçbir muhalefette bulunmamışlardı. Kıbrıs'taki kavanin vesair meşveret meclislerinde Rumlar, hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna Kıbrıs'taki mevcudiyet ve yararına hücum ettikçe Türkler daima hükümet tarafına iltizam ve müdafaa etmişler ve hatta Rumların çıkardığı isyanlarda da daima Hükümete bilfiil muzaheret edecek hareketlerde bulunmuşlardı: "Yani malum bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler." (BCA, 30.10.00/124.886.19:2) Kasım 1931 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'nin "Kıbrısta'ki Kargaşalıklar" adlı yazısında da Kıbrıs Türklerinin isyanla ilgili tutum ve davranışlarında sükûneti korudukları bilgisi de yukarıda örnek verilen raporları destekler niteliktedir.

1931 Rum isyanı ile İngiliz sömürge yönetiminin Kıbrıs'ta özgürlükleri kısıtlamasından sonra özellikle Türk vatandaşlığını korumuş olanlar ile bir iş olanağı bulamayan lise mezunları, Ada'dan Anavatan Türkiye'ye göç ederek yerleşmişlerdir. Böylece, Kıbrıs Türkleri eğitilmiş kesim yönünden Ada'da cılız kalmış ve lider bir grup oluşturamamış, böylece bu durum Kıbrıs Türkünün kültürel ve iktisadî gelişmesini engelleyen temel etken olmuştur.

4. Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması

Kıbrıs Türkleri, Kurtuluş Savaşı'nın başlayıp devam ettiği bu dönemde gelecekteki kaderlerinin kendilerine bağlı olduğuna inandıkları Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Kuvay-ı Millîye hareketine maddî ve manevî yardımlarda bulunmuşlardı. Kimileri bizzat Anadolu'ya gelerek Kurtuluş Savaşı'na katılırken, kimileri de Kıbrıslı Türk toplumundan topladıkları para yardımlarını Türkiye'ye göndererek Millî Mücadeleye finansal destek sağlamışlardı (Keser, 2007: 51-52).

Yunanlıların Türk ordusu karşısında mağlup olup Anadolu'dan çekilmesi, Kıbrıs Türklerini bayram sevincine boğmuştu. Bu sevinç duyguları Türkiye lehinde düzenlenen geniş katılımlı mitinglerle⁶ kutlanmıştı. Ancak, İngiliz Sömürge Yönetimi Türklerin bu haklı sevinci karşısında baskı ve zulümleri daha da arttırmıştı (Gazioglu, 1996: 155).

Kurtuluş Savaşı'nı izleyen günlerde Cumhuriyetin ilan edildiği haberi Kıbrıs'a ulaştığında Ada'da Kıbrıs Türk toplumu ayrı bir sevinç yaşar. İngiliz İdaresi'nin baskılarına rağmen evler, okullar, kısaca her yer ilk kez çok sayıda Türk bayraklarıyla ve Atatürk'ün resimleriyle donatılmıştır;

"Türkiye'deki gelişmeleri günü gününe takip eden Kıbrıs Türkleri, Mustafa Kemal'in saltanata yer vermeyeceğini ve yeni tedbirler alacağını anlamışlardı. Nitekim Lefkoşa'da yayınlanan Söz gazetesi 20 Ekim 1923 tarihli sayısında, yani Cumhuriyetin ilanından dokuz gün önce, şöyle diyordu: "Türkiye'nin yüce evladı Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin hür ve müstakil yaşamaya kesinkes karar verdiğini bütün dünyaya ilan etti. Böylece Türk milleti hayat ve hürriyetinin müdafii ve muhafızının bilfiil kendisi olacağını hakiki mümessili vasıtasıyla bildirmiş bulunuyor. Bu Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı demektir." (Akar, 1985: 15)

29 Ekim'in millî bayram olarak ilan edilmesi üzerine, Ada'da 1925 yılından itibaren ilkokullarda, köylerde ve kasaba kulüplerinde Cumhuriyet Bayramı gibi millî bayramlar coşku ile kutlanmaya başlanmıştır. İngiliz hükümetinin baskısına rağmen Adadaki Türk Konsolosluğunun sağladığı Türk bayrakları ile Kıbrıs Türkleri evlerini, dükkânlarını baştan aşağıya Türk bayrakları ile donatmış, her tarafa Atatürk'ün resimlerini asmış, gece kutlama törenleri ve fener alayları tertip etmiştir (Söz, 17.10.1925; Nesim, 1994: 53; Keser, 2007: 58).

Millî Mücadele döneminde Anadolu'yu yakından takip eden ve Mustafa Kemal'i gönülden destekleyen Kıbrıslı Türkler daha sonraki süreçte de aynı doğrultuda hareket ederler. Ada'da Kıbrıs Türkleri arasında Cumhuriyet idaresinin gelişinden duyulan memnuniyet ve Cumhuriyete bağlılık her fırsatta yinelenmiş, Atatürkçülük Kıbrıs Türk halkına yol gösteren bir ideoloji olarak benimsenmiş ve Kıbrıs Türklerinin gönlünde yer tutmuştur. Ulvi Keser'in yorumuyla Genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin hayata geçirdiği yeni kazanımlar vakit kaybedilmeden Kıbrıs'ta da gönülden uygulanmaya başlanmıştır. Bunların arasında eğitim konusunda alınan yeni kararlar başta gelmektedir;

"...Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye'deki sultaniler kaldırılmıştı. Bizim okulumuz da beynelmil akademik ismi olan lise adını aldı. 1924-1925 senesinde ise IV. eğitim yılını gördük ve sonra mezun olduk. O zaman Kıbrıs'taki öğretmenlerin %55-60 kadarı sarıklı hocalardandı. Lise ve idadi mezunları bundan sonra çoğalarak Kıbrıs'ta eğitime hâkim oldular. 1929 senesinde yeni Türk alfabesi kabul edildi. Kabul edilir edilmez daha Türkiye'de Millet Mektepleri açılmazdan evvel Maarif İdaresi resmen yeni harflerle eğitime başlamadan evvel, öğretmenler her tarafta öğrencilere yeni harfleri öğretmeye başladılar... 1929'dan başlayarak hiçbir tazyik altında kalmadan yeni Türk alfabesi ile Kıbrıs'ta eğitim başlamış ve sürdürülmüştür... Bu dönemde öğretmenlerin Kıbrıs Türk kültürel ve sosyal hayatında çok değerli ve önemli işlevlerinden birisi de Atatürk devrimleriydi... Kıbrıs Türk halkı Atatürk ve Atatürkçülüğe hiçbir tazyik altında kalmadan, engel tanmadan öncülükle başlamışlardır. Halk ise bunu benimsemiş ve tamamıyla kıyafet devrimine de uymuşlardır..." (Keser, 2007: 55).

Öyle ki, 1930'lu yıllarda Kıbrıslı Türklerin, İngiliz yönetimi altında Ada'da yaşadıkları sıkıntıları, Türkiye Cumhuriyeti'ne, ilettikleri raporlarda da bu bağlılıklarını yinelemiştirler. Bir raporda yer alan şu

⁶ "Türk Ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdiği ve düşmanı denize döktüğü Reuter Haber Ajansı'ndan öğrenilince bu haber matbaa sahipleri tarafından hemen telgraf halinde çoğaltılarak halka dağıtılır ve Kıbrıslı Türkler ilk defa korkusuzca Lefkoşa'da Atatürk Meydanı'nda toplanırlar. İki Türk temsilci vasıtasıyla İngiliz idarecilerden müsaade istenmesine rağmen bu isteğe olumlu veya olumsuz bir cevap verilmez. Yıllar boyu Rumların taşkınlıklarına göz yuman İngiliz İdaresi, herhangi bir olay olmamasına ve taşkınlık yapılmamasına rağmen Türklerin bu gibi hareketlerden kaçınmalarını daha sonraki günlerde yapılacak bir düzenlemeyle ve bir program dâhilinde kutlamalarını yapabileceklerini bildirir. Genç, yaşlı herkes sokağa dökülür, İngiliz'in baskısından bıkip usanan, fakirlikten kan ağlayan halkın tek umudu Atatürk'tür ve ona seslenerek onu Kıbrıs'a davet ederler." Ulvi Keser (2007), "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları", ÇTTAD, VI/14 (Bahar), s.55.

bilgiler de bu bağılılığı dile getirmektedir; Kıbrıs'ta sakin bulunan Türkler genellikle Türk İnkılâbı ilkelerini kabul ederek, Ada'nı idari vaziyetinin bahsettiği imkânlar dâhilinde bunları tatbik eylemektedirler. Türk harfleri gazetelerde ve okullarda kabul edilmiş, bütün Türkler birkaç kişi hariç şapka giymişlerdir. "Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye ve Türk İnkılâbına merbutiyetleri o derece kuvvetlidir ki içlerinden taraftar olmayanlar bile zahiren taraftarmış gibi görünmeye lüzum hissederler." (BCA, 30.10.00/124.886.18:3)

Atatürk'ün yaptığı devrim hareketini yakından izleyen Kıbrıs Türkleri Türkiye'deki her gelişmeden anında haberdar olmaktadır.⁷ Şapka Devrimi üzerine Kıbrıslı Türk aydınlar ve öğretmenler tüm suçlamalara rağmen hemen şapka giymeye başlamışlar, İngiliz sömürge yönetiminin baskılarına ve Türk değil, sadece Müslüman cemaat oldukları telkinlerine rağmen okullarda öğrenciler şapka giymeyi sürdürmüşlerdir (Hocanın, 1998: 423; BCA, 30.10.00/124.886.18:2-3).

Özellikle, Rumların adayı Yunanistan ile birleştirme girişimleri karşısında Türkler, Ada üzerindeki haklarını korumak konusunda dış destek almamalarına karşın çaba gösterebilmişlerdir. Atatürk devrimlerinin Ankara'da ilk uygulamaya konduğunda, Anadolu'dan önce Kıbrıs Türkleri bu alanda öncülük yapmışlardır. Bu konu çok ilginçtir; Kıbrıs Türklerine, Türkiye Cumhuriyeti'nden bir telkin gelmemesine karşın, tamamen kendi önceliklerini kullanmışlardır (Manisalı, 2000: 16-17).

Öte yandan, Atatürk devrimlerinin Kıbrıs Türkleri arasında her geçen gün daha çok benimsenmesinden dolayı İngiliz yönetimi gittikçe daha fazla rahatsız olmaya başladı. Türkiye ile paralel olarak 1928'de Lefkoşa'da Muallim Hürremzâde Hakkı Efendi başkanlığında toplanan öğretmenlerin, Harf Devrimi'ni benimseyerek, okullarda Latin harfleri ile öğrenime geçilmesi yönünde karar almaları, İngiliz yönetiminin endişelerini büsbütün artırdı. Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin her geçen gün Türkiye ile daha fazla yakın ilişki içinde olmaları ve sıcak temasta bulunmaları kaygıları daha da arttırmaktaydı (Birinci ve İsmail, 2000: 218).

Sabahattin İsmail'e göre Ada'da müftülük makamının kaldırılmasında Müftülüğün Atatürk devrimleri yanında yer alması etkili olmuştur: "Müftülüğün eskiden beri Kıbrıs'ta gerici değil, ilerici bir rol oynaması, şimdi de Atatürk devrimlerini desteklemesi, sömürge yönetiminin önlem alması sonucunu doğuracak ve 1928 yılında müftülük lağvedilecekti." (İsmail, 1998: 356)

Türk harflerinin kabulünden sonra Ada'da yayımlanan Türk gazetelerinin de latin harfleri ile yayınlanması için çaba gösterilmiştir. Meselâ, Söz gazetesi sahibi Remzi Bey Almanya'ya bir firmaya Latince harfleri sipariş etmiştir (Nesim, 1994: 65.) Nitekim, Söz gazetesi ve Birlik gibi gazeteler yeni Türk harfleri ile çıkmaya başlamışlardır. Ayrıca, dönemin Kıbrıs Türk gazetelerinden olan Söz, bu kapsamda Kıbrıslı Türklerini Harf devrimi konusunda aydınlatma gayreti içerisine girmiştir. Meselâ, "Yeni Harfleri Benimsemek Vazifemizdir." Başlığıyla Söz gazetesi Ada'da devrimlerin uygulayıcısı rolünü üstelenmiştir. Bu haberde, Dolmabahçe Sarayı'nda dil konusunda yapılan toplantılara da yer vermekte ve Başbakan İsmet İnönü'nün şu sözleriyle; 'Dil Heyeti'nin uzun boylu mesaisinden sonra vücuda gelen alfabe artık bizim kendi malımızdır. Nasıl Alman alfabesi, Fransız alfabesi deniliyorsa buna da Türk alfabesi denilecektir...' (Söz, 13 Eylül 1928) sözleriyle Türk Harf Devrimini tanıtmıştır.

Millet Mektepleri örneğine uygun olarak Kıbrıs'ta da Kıbrıslı Türkler için Gece Mektepleri devreye girmiş ve okuma yazma bilmeyen insanlarla yeni alfabeği öğrenmek isteyenlere burada eğitim verilmek suretiyle yetiştirilmeleri sağlanmıştır;

"...1928 senesinde Başmüfettiş İbrahim hakkı Bey, İngiliz'den gizli olarak bana ve bazı öğretmenlere emir vererek hemen Latin harfleri ile öğretim yapmamızı istedi. İngiliz idaresinde Atatürk devrimlerine geçişimize çok sevindik. Ertesi sene böyle bir emir hemen uygulandı. Akşam okulları açıldı. Yaşlı ninelere kadar çoğu insan yeni harflerle okuma yazmaya başladı. Öğretmenler bu işi canı gönülden yaptılar...Atatürk devrimlerinin uygulamasında öğretmenlerimizin rolü büyüktür. Çarşaf, sarık atıldı. Fes kalmadı. Dizlik yerini pantolona verdi. Kıbrıs Türk'ü öğretmenlerinin gayretiyle daima ileriye atıldı. Rumlardan geri kalmamaya çaba sarf etti..." (Özdemir, 1997: 7)

Kıbrıs'ta Harf Devrimi ile ilgili uygulamalar özellikle 1930 yılından itibaren geniş kapsamlı olarak başlarken gerek ortaöğretim okullarında, gerekse Kıbrıslı Türkler arasında bu konuda bir tereddüt yaşanmamıştır. Harf Devrimi konusunda Kıbrıslı Türkler arasında en duyarlı kişilerden birisi de Necati Özkan olmuş ve daha Türkiye'de Harf Devrimi uygulamaları başlar başlamaz Kıbrıslı Türkleri Lefkoşa'da Selimiye

⁷ Türkiye'deki inkılâpları yakından izleyen Kıbrıs Türklerinin sesi olan Türk basını, 12 Ağustos 1928 tarihli Söz gazetesi harf inkılâbı konusunda şu haber ile Latin harflerini Ada Türklerine duyurmuştur: "Latin harflerinin tetkik ve tesbitine memur komisyon, vazifesini ikmal etmiş ve karar kıldığı şekli, Reis-i Cumhur hazretlerine takdim etmiştir. Kabul edilen şekil yakında neşredilecek ondan sonra kanun layihası ile Büyük Millet Meclisine verilecektir."

Camii Meydanı'nda toplayarak Latin harfleri konusunda onları aydınlatmıştır (İsmail, Sabahattin- Ergin M., 1987: 228).

Denilebilir ki, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin daha kurulduğu ilk günlerden Ada Türkleri arasında millî bir bilinç yaratmaya ve basın yoluyla milliyetçi aydınlar yetiştirmeye çalıştığını görmekteyiz.

Meselâ, Atatürk'ün emri ile Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan'a iki ayda bir belli miktarda para yardımı yapıldığını Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yazı işleri müdürü Naşit Hakkı Ulug'un anılarından öğreniyoruz. Bu sayede, Söz gazetesinin düzenli bir şekilde yayımlanması ve Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının sesinin dünyaya duyurulması sağlanıyordu İsmail-Birinci, 1989: 359).

Gazeteler bir yandan yeni Türkçe harflere Kıbrıslı Türkleri alıştırmaya gayret gösterirken bir yandan da kendi teknolojik gelişmeleriyle ilgili olarak yeni makineler ve yeni matbaa harfleri temin etmeye başlarlar. Türkiye'den bu dönemde Söz gazetesine latin harfleri gönderilmiştir (BCA.030.10.00, 85.561.17; BCA. 030.10.00, 83.548.2.).

Yeni harflerin kendilerine Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından gönderilmesi üzerine Söz gazetesi sahibi ve başyazarı M. Remzi Özkan, 25 Ocak 1929 tarihinde, "Lütfen göndermiş olduğunuz bir sandık içerisinde 87 kiloluk yeni harfleri aldım. Katlandığınız külfet ve meşakkate teşekkür ederim. Yalnız harfler tertip edilirken başlık için büyük puntoluk harf konulmamıştır. Fırsat bulup da bu nevi harflerden bir miktar gönderirseniz bizi daha ziyade minnettar etmiş olursunuz. Hürmet ve minnettarlığımızı arz eder ve muvaffakiyetinizi temenni eylerim efendim." (BCA, 030.10.00, 85.561.17; BCA, 030.10.00, 83.548.2) Şeklinde, şükran sözlerini içeren bir mektup göndermiştir. Mehmet Remzi Özkan'ın yeni harflerle ilgili isteğine yönelik olarak da derhal İstanbul'la irtibata geçilir ve iki sandık harf satın alınarak Kıbrıs'a yollanmıştır (BCA.030.10.00, 83.548.2) Söz gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi Özkan tarafından, Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilen 12 Ocak 1933 tarihli bir başka mektup da oldukça ilginçtir:

"...Kıbrıs'ta Evkaf teşkilatı son zamanlarda büsbütün kudurdu ve yalnız burada bulunan Türkleri değil bin zahmet ve çok yüksek fedakârlıkla yaşattığımız ve yaşattığımız büyük inkılâba zarar verebilecek işlere girişti.

1) Bir takım hocalar buldu ve bunları vaiz diye tayin etti ve her tarafa saldırdı.

2) İmam ve hatip yetiştirmek vesilesiyle bir medrese açtı. Diğer kaza merkezlerinde bunun birer şubesi olmak üzere daha birkaç medrese açacağı zannolunuyor.

3) Şimdiye kadar Arap harfleriyle neşrettiği Hakikat gazetesini gündelik çıkartmak ve dağıtmak niyetindedir.

Kıbrıs halk tabakası temizdir. Bunların millî akidesi bugün sarsılmaz fakat muzur telkinatla yarım bozulabilir. Mevcut muallimlerimiz sağlam birer unsurdur. Fakat hükümet yeni bir kanun hazırlıyor. İngilizceyi arttıracak ve tedricen millî duyuğu ve terbiyemizi bozacaktır.

Açılan medreseye talebe bulamadılar. Ayda 15 şilin vermek suretiyle şimdilik 3 kişi buldular. Bütün bu tertibat ve teşkilat sabık Kıbrıs Valisi Storrs'un şeytanetkerane birer eseridir. Şimdi yeni bir vali geldi. Makul düşünür bir zata benziyor. Buna meram anlatabileceğimizi zannediyoruz. Fakat bir şey temin edemeyerek bu medrese teşkilatına mukabil vaziyet almak ve neşriyatımızı teksir etmek mecburiyetindeyiz. Bunun için de Söz'ü gündelik neşretmek ve millî cereyanları idare ve sevk etmek lazımdır. Bu işi başarmak için yeniden bana kâfi miktarda harf göndermenizi rica edeceğim. Söz hacminde 4 sayfalık bir gazete için lüzumu kadar harf gönderilmesini emir buyurmanızı rica ederim. Gazetemizin sene nihayeti Ağustos sonudur. Biz o güne kadar gazeteyi haftalık olarak devam ettireceğiz. Çünkü abonelerimizden içinde bulunduğumuz sene için para aldık. Türk Tarihi ve Türk Dili Cemiyeti'nin vakit vakit verecekleri kararları ve buna dair yapacakları neşriyatı biz de görmek ve takip etmek ihtiyacında bulunuyoruz. Bunun için de tavassutunuzu rica edeceğiz. Siz çok koşuyorsunuz. Bu vaziyet altında size yetişemeyiz fakat izinizi takip ederek sesinizi duyar ve bundan kuvvet alarak kendimizi kayıp etmeyiz..." (BCA, 030.10.00, 83.548.2)

Kıbrıs Türkleri, her ne kadar Anavatan sınırları dışında kalsalar da kendilerini daima Türk milleti ile beraber görmüşlerdir. Kıbrıs Türk halkının gündelik hayatında Türklük ve Atatürkçülük konuları önemli yer tutmuştur.⁸ Kıbrıs Türk basını da Türk toplumunu bu doğrultuda aydınlatarak; Atatürk'ün gezilerini (Söz, 29 Ağustos 1929), devrimlerini ve konuşmalarını⁹ Kıbrıs Türküne duyurmuş ve Türk kamuoyunu yönlendirmiştir.

⁸ Meselâ, Başvekil İsmet Paşa'nın Harf İnkılâbı ile ilgili olarak söylediği sözleri Söz gazetesinin 4 Eylül 1928 tarihli bir haberinden öğreniyoruz: "Bugün memleket baştanbaşa bir dersane halindedir. Bu dershanenin baş muallimi, bu milletin başlıca hazinesi olan büyük evlâdı gazi'dir" ...Türk milleti bu dershaneden muvaffak çıkıncaya kadar çalışacak ve az zamanda muvaffakiyetle çıkacaktır." Söz, 4 Eylül 1928.

⁹ Atatürk'ün Türk Kuşu Kurumunun açılışında yaptığı konuşmayı, Söz gazetesi Türk halkı ile paylaşmıştır: "Türk çocuğu: Her işde olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde gökte seni bekliyen yerini, az zamanda dolduracaksın. Bundan, gerçek dostlarımız sevince, Türk ulusu mutlu olacaktır." Bkz. Söz, 21 Mayıs 1933.

Denilebilir ki, Kıbrıs Türk halkı, basını ve eğitim kurumlarıyla harf inkılabını benimsemiş ve öz Türkçeyi kullanmıştır. En başta başarılı bir şekilde uygulanan yeniliklerden bir tanesi de soyadı kanunudur. Yasal bir zorunluluk olmamakla birlikte Kıbrıs Türkleri soyadı kullanmaya başlamışlardır.

Soyadı Kanunu da Kıbrıslı Türkler tarafından önemle benimsenen uygulamalardan olmuştur. Kıbrıs Türk basınına soyadı kanunu ile ilgili olarak Kıbrıslı Türklerin yeni soyadlarıyla ilgili haberler de yansır. Örneğin, Mısırlı zade Mehmet Necati'nin Özkan, Lefkoşa Belediye Meclisi üyesi Nemci Bey'in Avkıran, Ayakebir köyü öğretmenlerinden Muhsin Kemal Bey'in Ulukan, Lefkoşa'da ticaretle uğraşan Hasan Ziya Bey'in Önen, Söz gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Remzi Bey'in Okan, yine Lefkoşalı ticaret erbabından Hasan Fahri Bey'in Uzman, Mağusa'dan Mehmet İbrahim'in Erman, öğretmen Durmuş Kamran'ın Yılmaz, Mehmet Âdem Bey'in Bozok, Lefkoşalı kunduracı M. İsmail Bey'in Ünal soyadını aldığıyla ilgili haberler gazetelerde yer almıştır (Söz, 11, 25 Ocak 1935; 22 Şubat 1935).

İngiliz yönetimi Kıbrıs'a geldiği zaman Kıbrıs'ta Şeriye yasa ve mahkemelerini aynen koruduğu halde Hıristiyanlar için yeni yasalar yürürlüğe koymuştur. Türkiye'de medeni kanunun kabul edilmesi ile birlikte Kıbrıs Türkleri de oluşturdukları bir komisyonca 1927 yılında Şeriye Mahkemelerinin ıslahı konusu İngiliz yönetimince kabul edilmemiş ve böylece Türkiye'deki gelişmelerin Kıbrıs Türklerine uygulanmasının önü tıkanmıştır. 1931'de toplanmış olan Kıbrıs Türk Millî Kongresi, Şeriye Mahkemelerinin kaldırılmasını ve medeni kanunun getirilmesini hükümetten istemiştir (Nesim, 1994: 68). Ne var ki, bu konu uzun yıllar sürüncemede kalmış ancak 1952 yılında Türkler yeni bir aile ve miras yasasına kavuşmuşlardır.

Türkiye'de 1934 yılından itibaren kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle birlikte Kıbrıs Türk kadınları arasında da kendi haklarına sahip çıkmaları gerektiği ve kadınların eğitimine önem verilmesi gerektiği konuları üzerinde durulmaya başlanmıştır:

"...Yanıbaşımızdaki kardeşlerimiz bu kadar yükselir, bütün dünya kadınlığı bu kadar çalışırken adamızdaki Türk kadınlığı hala derin bir uykuda yükselme ve ilerleme âleminde. Kadınlarımızda maalesef hiç kımlıdanış yok. Bizi dünya kadınlık inkılabının çok gerisinde bırakan bu hareketsizliğimize en büyük sebep tahsilimize itina etmeyişimizdir. Kadınlığa yakışan mevkie yükselmemiz için ilk yapacağımız şey okumak, çok okumaktır. Türkiye matbuatını takip etmeli, cihan matbuatını tetkik etmeli, tarih ve içtimaiyat okumalı ve kadınlığın haklarını, vaziyetini ve alması icap eden mevkie öğrenmeliyiz. Kendi haklarımızı müdafaa edecek kadar bilgi kesbettikten sonra dünya kadınlığı gibi kanuni teşekküller yapıp kanuni yollardan haklarımızı arayabiliriz..." (Ses, 29 Nisan 1935)

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Denктаş da, Atatürk devrimlerinin Kıbrıs'ta nasıl kabul gördüğünü ve Ada'da bu doğrultuda yaşanan gelişmeleri özetleyerek anlatmıştır: (Yüksel, 2009: 173)

"...Ben 1924 doğumluyum. Yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından 1 yıl sonra doğmuşum. Biz Atatürk'le, Atatürk menkıbeleriyle, Atatürk şiirleriyle büyüdük. İlkokullarda Gazi paşa Kurtuluş destanını ağlayarak okurduk. Bu süreçte, 1931'de İngilizlere karşı Rum isyanı, Enosis isyanı vardır. Vali konağını yaktılar. Bunun üzerine bizim bayraklarımız, millî şiirlerimiz, millî yazılarımız bile yasaklandı. Biz de Türk bayrağını görmek için hafta tatillerinde (önce Cuma idi tatil sonra Pazar oldu) Türk konsolosluğuna girdik. Türk halkı için Konsolosluğun önünden geçerek bayrağı görmek bir rutin haline gelmişti. (...)İngilizlerin baskısına rağmen Türkiye'de ne reform olduysa burada kendiliğinden oldu. Mesela kadınların çarşafı atması, başlarını açması. Harf reformunda Remzi Bey, kendi parasıyla Çankaya'ya giderek, orada Atatürk'ün yaverini görür ve şunları söyler; 'biz hasbel kader Misak-ı Millî sınırları dışında kaldık. Biz Türküz. Ada da Türk adasıdır. 70 bin şehit vardır. Şimdi eğer biz de harf inkılabı yapmazsak, kültür açısından sizden kopacağız. O zaman büsbütün bizi kaybedeceksiniz. Ben gazeteciyim, param yok ama Latin harflerini almak istiyorum'. Bir hafta sonra kendisini otelden aratıyorlar. Atatürk'ün yaveri, Remzi Bey'e bir zarf veriyor ve şunları söylüyor: " Gazi Paşa sizi alınızdan öpüyor. Doğru yoldasınız. Bu parayla bu adresten harflerinizi alınız ve devam ediniz". Kıbrıs'a dönen Remzi Bey'e, Türkiye'ye bağlılığı unutturmasın diye Konsolosluk aracılığıyla her ay veya üç ayda bir para gönderiliyor."

Kıbrıs Türk toplumu içinde milliyetçi ve Atatürk devrimlerinin taraftarı olan kesim giderek artmaktaydı ve Ada Türkleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında daha yakın ilişkiler kurulmasını istemekteydiler. İngiliz Valinin 1937 yılı aylık siyasî durumu gösterir raporunda, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, Adanın genç Türk kesiminin altı oklu rozetler taktıklarının görüldüğü ve Kıbrıs'ta Türkler arasındaki geleneksel İslâm disiplininin zayıfladığı da not edilmiştir (CO 67/281/14 : Governor's Report, November-December 1937 ; July-October 1937).

Bu dönemde İngiliz yönetimin Türklerin millî hissiyatının gelişmesi yönünde engel olduğunu gösteren bir olay da vuku bulmuştur. Meselâ, 1937 yılında Cumhuriyet Bayramını kutlamak isteyen öğrencilerin okulu boykot etmeleri sonucunda 4 öğrenci okuldan atılmıştır. Yine de tüm bu baskı ve engellemelere karşın lise ve oradan yetişen öğretmenler Türk milliyetçiliğinin bayrağı olmuş, okullarda millî tarih okutulmuş, Türk bayrağı ve Atatürk resimleri gizlice gösterilmiş, millî marşlar öğretilmiştir. Kısacası Kıbrıs Türklerinin Türkiye ve Atatürkçülük ile ilgisi hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır (Nesim, 1994: 60).

Kıbrıs Türkleri gerek 1. Dünya Savaşı'nda gerekse Millî Mücadele yıllarında İngiliz sömürge yönetiminde olmalarına ve kalabalık Rum topluluğuna karşın Kıbrıs Türkleri hiçbir zaman Türklüklerini unutmamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nı kendi savaşları olarak görmüşler ve Atatürk devrimlerinin uygulayıcısı ve destekçisi olmuşlardır.

SONUÇ

Kıbrıs, Lozan Antlaşması ile İngiltere'ye bırakılırken Türkiye ile Yunanistan arasında bir denge kurulmuştur. Öte yandan, Türkiye açısından bu dengenin devamı, Ada'da yaşayan Kıbrıslı Türklerin varlığının, millî kimliğinin ve kültürlerinin korunmasına bağlıydı. Bu temel olgu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs siyasetini belirleyen bir unsur olmuştur. Buna göre Kıbrıs Türklerinin Ada'daki millî varlığı güçlendirilmeli, Anavatanla olan bağları ve kültürel kimliği geliştirilip pekiştirilmeli, refah, huzur ve güvenliği temin edilmeli ve ada Türkleri sahipsiz ve ilgisiz bırakılmamalıydı. Bu amaçla, Atatürk Türkiye'si Kıbrıs'ta millî bilinç ve heyecan yaratmaya gayret etmiştir. Gönderilen konsoloslara aracılığıyla Ada'da Türk siyasi varlığı hissettirilmiş, millî günlerin kutlanmasına ön ayak olmuş, millî heyecan ve millî bilincin uyanması ve bunun canlı tutulmasına gayret etmiştir. Atatürk devrimleri ile Atatürkçülüğün Kıbrıs Türk Halkı arasında benimsenmesi için çalışmıştır.

Türk Kurtuluş Savaşı'nı kazanılmasını büyük bir sevinçle karşılayan Kıbrıs Türkleri, Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimleri İngiliz Sömürge yönetimine rağmen kendi hayatlarında uygulamaktan ve geri kalmamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu yakından takip ederek Atatürk ilke ve devrimlerini hiçbir zorlama olmadan benimsemişlerdir. Kurtuluş Savaşı süresince Kuva-yı Milliye'yi desteklemek için elinden geleni yapan Kıbrıs Türk halkı, Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en yakın takipçisi ve Ada'nın idarî durumu elverdiği ölçüde Atatürk Devrimleri'nin uygulayıcısı olmuşlardır. Kıbrıs Türkleri, Türk milletinin ayrılmaz bir parçası olarak Atatürkçü, devrimci, milliyetçi ve sömürgecilğe karşı daima mücadeleci bir toplum olarak hayatlarını sürdürmüşler ve bu sayede bugün, bağımsız bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurabilmişlerdir.

Atatürk devrimlerinin en önemlilerinden olan laiklik de Kıbrıs Türkleri tarafından hemen benimsenen bir ilke olmuştur. Şer'i mahkemelerin kaldırılması, nizâmî mahkemelerin kurulması, medenî kanunun çıkarılması, dinî esaslardaki yasaların değiştirilmesi, miras hukukunun dinî esaslar yerine çağdaş bir temele oturtulması hep bu savaşımın bir parçasıydı.

Ne var ki, İngiliz yönetimi, Kıbrıs Müslüman-Türk toplumu arasında 1923'ten itibaren Atatürk devrimlerinin, Türkiye ile koşut olarak, kabul görmesinin karşısında yer almasına yol açmıştır. Böylece, İngiliz yönetimi tepkisini Kıbrıs'ta Türk toplumunun başlıca kurumlarını denetleyerek, meselâ özellikle eğitim ve dinî toplumsal örgütlenme faaliyetlerini en az düzeyde tutmaya çalışarak bu yenilikleri destekleyenleri sindirmeye ve engellemeye çalışmıştır. Böylece İngiliz yönetimi, kısmen de olsa Kıbrıs Türk toplumunun kendini geliştirmesini, toplumsal örgütlenmesini engellemiştir.

Bir diğer tespitimiz de 1931 Rum isyanı ile İngiliz sömürge yönetiminin Kıbrıs'ta özgürlükleri kısıtlamasından sonra özellikle Türk vatandaşlığını korumuş olanlar ile bir iş olanağı bulamayan lise mezunları, Ada'dan Anavatan Türkiye'ye göç ederek yerleşmişlerdir. Böylece Kıbrıs Türkleri eğitilmiş kesim yönünden Ada'da cılız kalmış ve lider bir gurup oluşturamamış, böylece bu durum Kıbrıs Türkünün kültürel ve iktisadî gelişmesini önünü tıkayan temel etken olmuştur.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
- İngiltere Milli Arşivi

2. Basılı Kaynaklar

- TAMÇELİK, Soyalp (1997). *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş (1878-1919)*, Lefkoşa.
SOYSAL, İsmail, (2000). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları.
KIZILYÜREK, Niyazi (2001). *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, Lefkoşa: Işık Kitabevi Yay.
İSMAIL, Sabahattin (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa: Kastaş Yay.

İSMAİL, Sabahattin-BİRİNCİ, Ergin (1989). Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri, Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

İSMAİL, Sabahattin-Birinci, Ergin (1987). *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre (1918-1931)*, Lefkoşa: Gelişim Ofset.

YÜCEL, Hasan Ali (1957). *Kıbrıs Mektupları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

GÜREL, Şükrü S.(1984). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

KURAT, Yuluğ Tekin (1968). H. Layard'ın İstanbul Elçiliği, Ankara.

GAZİOĞLU, Ahmet (1996). Enosis Çemberinde Türkler, İstanbul: Kıbrıs Araştırma Merkezi Yayınları.

GAZİOĞLU, Ahmet (1998). İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), Ankara: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

İSMAİL, Sabahattin (2000). Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000), Lefkoşa.

MÜTERCİMLER, Erol (1990). Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı, İstanbul: Arba Yay.

ÖZMEN, Süleyman (2005). Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs, İstanbul: IQ Yayınları.

İSMAİL, Sabahattin (1998). 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, İstanbul: Kastaş.

ÇEVİKEL, Nuri (2006). Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960), İstanbul: 47 Numara Yayıncılık.

AKAR, Reşat (1981). Atatürkçü Kıbrıs Türkleri, İstanbul.

MANİSALL, Erol (2000). Dünden Bugüne Kıbrıs, İstanbul: Yeniğün Haber Ajans Basın ve Yayıncılık A.S.

BAŞGÖZ, İlhan (1995). Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

ÖZDEMİR, Hüseyin (1997). Kıbrıs'ta 60 Yıl, İzmir: Volkan yayınları.

ATEŞİN, Hüseyin Mehmet (1996). Kıbrıs'ta İslâmi Kimlik Dâvâsı, İstanbul: Marifet Yayınları.

3.Makaleler

BOZKURT, İsmail (2001). "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, Ed.: D. K. Ülger ve E. Efeğil, Ankara: HD Yay., ss. 9-15.

KESER, Ulvi (2007). "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları", *ÇTTAD*, VI/14 (Bahar), ss. 41-84.

NESİM, Ali (1994). "Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılapları", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 21-23 Eylül 1987*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Sempozyumu, SS.39-71.

HOCANIN, Yusuf Ziya (1998). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Eğitiminde Atatürkçülük", *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, C.1, 3-6 Ekim 1995, Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, ss.421-433.

YÜKSEL, Dilek Yiğit (2009). "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)". *ÇTTAD*, VIII/18-19, (Bahar-Güz), ss.161-184.

Öztoprak, İzzet (1998). "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *Belleten*, C.LXII, Nisan, Sayı 23'ten ayrı basım, TTK Basımevi, 1998, ss.208-232.

İSMAİL, Sabahattin (1985). "İngiliz İdaresinde Kıbrıs İdaresinde Kıbrıs Türkü'nün Türkiye'ye Bakışı ve Ulusal Kurtuluş Savaşına Katkıları I", *Yeni Kıbrıs*, C.I, S. 8, Mayıs.

4.Sürelî Yayınlar

Söz

Ses

Hakikat

Halkın Sesi